

คิ้วักบักศทาง ของ ปรัชญาตะวันตกร่วมสมัย

โดย... ผศ.ดร.อรุณทศ ศรีอรุณ

กล่าวได้ว่าปฏิบัตินิยมของอเมริกันนั้น ผู้ก่อตั้งคือ ชาร์ลส์ เพอร์ซ ผู้ที่ทำให้เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายคือ วิลเลียม เจมส์ แต่ผู้ที่ก่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติคือ จอห์น ดิวอี้ (Stumpf, 1989: 410) ถึงแม้นักปรัชญาทั้งสามจะได้ชื่อว่าเป็นชาวปฏิบัตินิยม แต่แนวความคิดค่อนข้างจะแตกต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น เพอร์ซ เสนอแนะว่า ข้อตัดสินบอกประเภททั้งหมด (categorical judgments) ควรจะแปลเป็นข้อความเงื่อนไข หรือ

“ถ้า-ก็” ยกตัวอย่างเช่น “ของบางอย่างหนัก” ควรจะอยู่ในรูปของประโยคเงื่อนไขที่ว่า “ถ้าปล่อยของหนักมันก็จะตกลงสู่พื้น” ในข้อความเงื่อนไขดังกล่าว การทดลอง (experiment) หรือการกระทำการ (operation) จะได้รับการบันทึกในข้อความหลัง “ถ้า” ดังเช่น “ถ้าเราปล่อยของหนัก” ส่วนผลของการทดลอง หรือผลของการกระทำ จะได้รับการบันทึกในข้อความหลัง “แล้ว-ก็” ดังเช่น “แล้วเราก็เห็นมันตกลงสู่พื้น” แนวทางของเพอร์ซอาจจะเรียก

ได้ว่าเป็นทฤษฎีความหมายเชิงปฏิบัตินิยม (the Pragmatic Theory of Meaning) สำหรับเจมส์ เขาพยายามนำเอาแนวความคิดนี้ไปใช้กับมโนทัศน์ของความจริงโดยอ้างว่าเมื่อใดก็ตามที่เราบอกว่าข้อความใดข้อความหนึ่งจริง เรากำลังกล่าวว่า "ถ้าเชื่อข้อความนั้นแล้วละก็ผลลัพธ์ที่ตามมาจะเป็นที่น่าพอใจ" เราอาจเรียกแนวทางของเจมส์ได้ว่าเป็นทฤษฎีความจริงเชิงปฏิบัตินิยม (the Pragmatic Theory of Truth) ทั้งเพอร์ชและดิวิตีต่างก็ไม่เห็นด้วยที่เจมส์ทอนความเป็นปรนัยของความจริงลงไปสู่ความเป็นอัตนัย ดิวิตีถือว่าข้อความเชื่อจะได้รับการประกัน (warranted) ถ้าและเพียงแต่ถ้าการยอมรับมันนำไปสู่การขจัดข้อสงสัยและทำลายความเครียดในสถานการณ์ที่เป็นปัญหา เราอาจเรียกแนวความคิดของดิวิตีว่าเป็นทฤษฎีการเรียนรู้เชิงปฏิบัตินิยม (the Pragmatic Theory of Learning) ซึ่งเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในแวดวงการศึกษา ต่อไปนี้เป็นการวิเคราะห์แนวความคิดของดิวิตีในหนังสือของเขาชื่อ *Reconstruction in Philosophy*

I. แนวทางของดิวิตี

ในหนังสือของเขาชื่อ *Reconstruction in Philosophy* มีอยู่ตอนหนึ่งที่ดิวิตีกล่าวว่า สำหรับวิทยาศาสตร์เชิงทดลอง การรู้หมายถึงการกระทำที่ถูกกระทำอย่างเฉลียวฉลาดประเภทหนึ่ง การรู้ไม่ได้เป็นเรื่องของการตรึกอีกต่อไป แต่โดยนัยที่ถูกมันกลายเป็นเรื่องของการปฏิบัติ บัดนี้สิ่งนั้นชี้ให้เห็นว่าปรัชญาต้องเปลี่ยนแปลงธรรมชาติของมันด้วย เว้นเสียแต่ว่า มันจะยอมรับการตัดขาดอย่างไม่มีเยื่อใยจากจิตวิญญาณ

ของวิทยาศาสตร์ที่มีประกาศิต ปรัชญาต้องกลายเป็นเชิงกระทำและการทดลอง¹

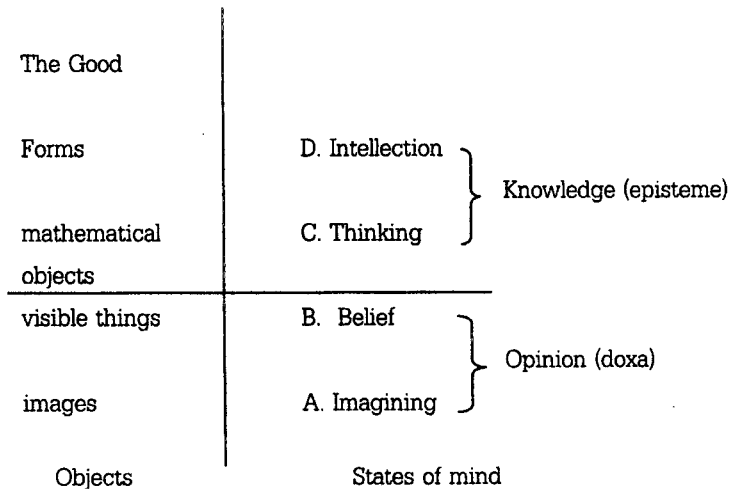
ผู้เขียนคิดว่าคงจะไม่เป็น "การไม่" จนเกินไปถ้าหากจะกล่าวว่าข้อความนี้เป็นหัวใจของหนังสือเล่มนี้ ยิ่งกว่านั้น มันยังเป็นหัวใจของจริยศาสตร์ ปรัชญาสังคม และปรัชญาการศึกษาของดิวิตีทั้งหมด หัวใจของคำสอนของดิวิตี เราอาจสรุปเป็นสูตรสั้น ๆ ได้ว่า "Knowing or learning by doing" ดิวิตีเป็นทั้งนักต่อต้านทฤษฎี (anti-theorist) และนักต่อต้านแนวความคิดแบบรากฐานนิยม (anti-foundationalist) เพื่อที่จะเข้าใจแนวความคิดของดิวิตีได้อย่างแจ่มชัด ให้เราสืบสาวดูก่อนว่านักทฤษฎีและนักคิดแบบรากฐานนิยมคือใคร ถ้าหากจะกล่าวอย่างคร่าวๆ เราอาจกล่าวได้ว่านักทฤษฎีคือนักอภิปรัชญา ส่วนนักคิดแบบรากฐานนิยมคือนักญาณวิทยานั้นเอง นักทฤษฎีเกี่ยวข้องกับปรัชญาในฐานะที่เป็นอภิปรัชญา (Philosophy as metaphysics) ส่วนนักคิดแบบรากฐานนิยมเกี่ยวข้องกับปรัชญาในฐานะที่เป็นญาณวิทยา (Philosophy as epistemology) โดยปกติมักจะถือกันว่านักปรัชญาก่อนหน้าเดส์การ์ตส์มักจะทำ การสืบสาวไปรอบๆ อภิปรัชญา ในขณะที่นักปรัชญาหลังยุคสว่าง (enlightenment) ส่วนใหญ่สนใจปัญหาทางญาณวิทยา คำถามที่ดูเหมือนว่าเป็นศูนย์กลางในทางอภิปรัชญาได้แก่ "อะไรมีอยู่" (What exists?) หรือ "มีอะไรบ้าง"

¹ ถอดความมาจากภาษาอังกฤษว่า "Knowing, for the experimental sciences, means a certain kind of intelligently conducted doing; it ceases to be contemplative and becomes in a true sense practical. Now this implies that philosophy, unless it is to undergo a complete break with the authorized spirit of science, must also alter its nature; it must become operative and experimental."

(What is there?) หรือ “สิ่งทั้งหลายเป็นอย่างไร” (How are things?) (Hamlyn, 1984: 34) ส่วนคำถามที่เป็นศูนย์กลางในทางญาณวิทยาดูเหมือนจะได้แก่คำถามที่ว่า “ความรู้เป็นไปได้อย่างไร” (How is knowledge possible?) หรือ “ความเห็นสามารถเปลี่ยนเป็นความรู้ได้อย่างไร” (How can doxa be transformed into episteme?) (Earle, 1992: 22) คำถามที่เราจะสืบสาวในที่นี้คือ (1) ทำไมดิออจิ้นไม่เห็นด้วยกับแนวทางของนักอภิปรัชญา คำตอบที่ตรงไปตรงมาที่สุดก็คือ เพราะแนวทางของนักอภิปรัชญาเป็นแนวทางแบบที่ดิออจิ้นเรียกว่าการตรึก (Contemplation) (2) ทำไมดิออจิ้นไม่เห็นด้วยกับแนวทางของนักญาณวิทยา คำตอบก็คือ เพราะนักญาณวิทยาไม่ว่าจะเป็นชาวเหตุผลนิยม หรือชาวประสบการณ์นิยม เสนอทฤษฎีความรู้ของตนโดยตั้งอยู่บนการแยกความแตกต่างระหว่าง “ผู้รู้” (Subject) กับ “สิ่งที่ถูกรู้” (Object)

II ข้อโต้แย้งของดิออจิ้น

ก่อนที่จะกล่าวถึงข้อโต้แย้งของดิออจิ้นให้เราทำความเข้าใจกันก่อนว่า “การตรึก” “ผู้รู้” และ “สิ่งที่ถูกรู้” หมายถึงอะไร เพื่อความเข้าใจในสิ่งต่างๆ ดังกล่าวผู้เขียนขอยกตัวอย่างเพลโต ที่ผู้เขียนยกเพลโตมาเป็นตัวอย่างก็เพราะเราอาจจะพิจารณาเพลโตได้จาก 2 แง่มุม กล่าวคือเพลโตในฐานะที่เป็นเพโต (Pato) และเพลโตในฐานะที่เป็นแลโต(Lato) (Hare,1982:26) กล่าวได้ว่าเพลโตในฐานะที่เป็นเพโตนั้นเป็นนักทฤษฎีหรือนักอภิปรัชญา ส่วนเพลโตในฐานะแลโตนั้นเป็นนักญาณวิทยา เพื่อความกระจ่างโปรดสังเกตรเส้นแบ่งแยก (the Divided Line) ดังต่อไปนี้

ในฐานะนักทฤษฎีเพลโตได้แยกโลกของแบบออกจากโลกของสิ่ง โลกของสิ่งเข้าถึงหรือมองเห็นได้ด้วยตาเนื้อ การเข้าถึงได้ด้วยประสาทสัมผัสเป็นแต่เพียงความเห็น ส่วนโลกของแบบหรือความคิดเข้าถึงหรือมองเห็นได้ด้วยตา "ตาใจ" การเข้าถึงได้ด้วย "ตาใจ" หรือเหตุผลเท่านั้นจึงจะเรียกได้ว่าเป็นความรู้ การเข้าถึงได้ด้วย "ตาใจ" เป็นสิ่งเดียวกับที่ดิโอเรียกว่า "การตรึก" เขากล่าวว่า

"...การแบ่งโลกออกเป็นภาวะ 2 ประเภท ภาวะหนึ่งเหนือกว่า เข้าถึงได้ด้วยเหตุผลเพียงเท่านั้น และ เป็นจิตโดยธรรมชาติ อีกภาวะหนึ่งด้อยกว่า เป็นวัตถุเปลี่ยนแปลงได้ เป็นเชิงประจักษ์ และ เข้าถึงได้ ด้วยการสังเกตของผัสสะ นำไปสู่ความคิดที่ว่าความรู้มีลักษณะเป็นการตรึกโดย ธรรมชาติอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง"²(Dewey,1948:121)

เพลโตกล่าวไว้อย่างชัดเจน โดยผ่านทางปากของโสกราตีสว่า "สิ่งต่างๆ ถูกมองเห็นแต่ไม่ได้ถูกเข้าใจ(intellected)ในขณะที่ความคิด(ideas) ถูกเข้าใจแต่ไม่ถูกมองเห็น(seen)" (Bloom, 1968: 187)

ดิโอก็เป็นเหมือนกับนักปรัชญาอีกจำนวนไม่น้อย ที่มองเห็นว่าเพราะปรัชญาห่างไกลจาก "ธรรมชาติ"

นักปรัชญาจึงไม่ได้ทำอะไรที่ "เป็นขึ้นเป็นอัน" เหมือนกับวิทยาศาสตร์ ในขณะที่วิทยาศาสตร์ดูเหมือนว่าก้าวหน้าต่อไปโดยไม่หยุด ปรัชญากลับดูเหมือนว่าไม่เคยไปถึงไหน นักปรัชญารุ่นแล้วรุ่นเล่าถกปัญหาและเถียงกัน แต่ปัญหาเก่าๆ ดิโอดีจ "ลุกขึ้นมา" ประกาศว่า ปรัชญาจะพ้นจากไซ้ ถ้าหากมันหยุดที่จะเป็นเครื่องมือในการจัดการกับปัญหาของปรัชญา และกลายมาเป็น "วิธีการ" ในการที่จะจัดการกับปัญหาของคน ดิโอดีจเรียกร้องให้มีการ "การสร้างใหม่" (reconstruction) ในทางปรัชญา กล่าวคือ ทำให้ปรัชญาหันกลับมาสู่ "ธรรมชาติ" การตรึกนำพาปรัชญาหันเหไปจาก "ธรรมชาติ" เพราะฉะนั้นนักปรัชญาควรเลิกตรึกและหันมาหา "การทดลอง" หรือ "การกระทำ" (operation) แทนเพราะ "การกระทำ" จะนำนักปรัชญากลับมาสู่ "ธรรมชาติ" เช่นเดียวกับที่นักวิทยาศาสตร์ประพฤติปฏิบัติกัน "ธรรมชาติ" และ "การกระทำ" สำหรับดิโอี้หมายถึงอะไร ก่อนตอบคำถามนี้ ให้เราพิจารณาเพลโตในฐานะนักญาณวิทยาเสียก่อน จากเส้นแบ่งแยกที่เป็นแนวดิ่ง เราจะเห็นว่าเพลโตแบ่งแยกระหว่าง "วัตถุ" กับ "จิต" หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ระหว่าง "สิ่งที่ถูกรู้" กับ "ผู้รู้" พัฒนาการของจิตมีลักษณะแบบ "โดอะเลคติก" คือพัฒนาจากต่ำไปหาสูง เช่นเดียวกับ "วัตถุ" ที่มารองรับ "จิต" ก็มีลำดับชั้นจากต่ำขึ้นไปหาสูงเหมือนกัน เพลโตกล่าว (ผ่านทางปากของโสกราตีส) ว่า

"...จนถึงเอาสภาพทั้งสี่ซึ่งเกิดขึ้นในวิญญาณสัมพันธ์กับส่วนทั้งสี่ : ปัญญาสัมพันธ์กับส่วนที่สูงที่สุด และ ความคิดสัมพันธ์กับส่วนที่สอง ส่วนที่

² ถอดความมาจากภาษาอังกฤษว่า "...The division of the world into two kinds of being, one superior, accessible only to reason and ideal in nature, the other inferior, material, changeable, empirical, accessible to sense-observation, turns inevitably into the idea that knowledge is contemplative in nature."

สามสัมพันธ์กับความเชื่อ และ ส่วนสุดท้าย สัมพันธ์กับจินตนาการ”³ (Bloom: 192)

ดิไวโอไม่เห็นด้วยกับการแบ่งแยกดังกล่าว สำหรับเขามันไม่เป็นความจริงที่ว่ามนุษย์สามารถแยกตนออกจาก “ธรรมชาติ” หรือ “โลก” ได้ มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติเพราะฉะนั้นคำว่า “ธรรมชาติ” สำหรับดิไวโอ จึงหมายถึงสรรพสิ่งทั้งมวลในโลกรวมทั้งมนุษย์ด้วย รอร์ดีถือได้ว่าเป็นนักปรัชญาคนหนึ่งที่มี “อ่านใจ” ดิไวโอได้ทะเลาะปรุปรังที่สุด เขากล่าวว่า

“...ในงานของผู้สนับสนุนคนที่สำคัญที่สุด (จอห์น ดิไวโอ) ปฏิบัตินิยมของอเมริกัน เป็นความพยายามที่จะทำให้ประเภทของความคิดทางศีลธรรมและการเมืองต่อเนื่องกับประเภทของความคิดที่ใช้ในการอธิบายวิวัฒนาการทางชีววิทยาของดาร์วินและเมนเดล ดิไวโอผูกเฮเกิลและดาร์วินเข้าด้วยกัน เขาผสมความคิดของเฮเกิลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นเรื่องราวของการเพิ่มพูนเสรีภาพของมนุษย์เข้ากับคำอธิบายของดาร์วินเกี่ยวกับเรื่องวิวัฒนาการ เพื่อที่จะขจัดสากลนิยมอันเป็นของสามัญสำหรับเพลโตและคานท์ และเพื่อที่จะขจัดนัยทางอันติวิทยาของเฮเกิล ซึ่งเป็นแนวความคิดที่ว่า ‘สิ่งที่เป็นจริงคือสิ่งที่

เป็นเหตุผลและสิ่งที่เป็นเหตุผลคือสิ่งที่เป็นจริง’ ดิไวโอทิ้งความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และแทนด้วยความคิดที่ว่า สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมเมื่อไม่นานมานี้ สามารถที่จะสร้างสิ่งแวดล้อมใหม่สำหรับตนเองมากกว่าที่เป็นแต่เพียงมีปฏิกริยาต่อข้อเรียกร้องของสิ่งแวดล้อม”⁴

ดิไวโอไม่เห็นด้วยกับเพลโต เดส์การ์ตส์และคานท์ เพราะนักปรัชญาทั้งสามท่านต่างก็ยกให้ “จิต” เป็นสิ่งที่อยู่เหนือโลกธรรมชาติ แนวความคิดของนักปรัชญาทั้งสามจึงไม่ใช่ธรรมเนียม ธรรมเนียมในที่นี้หมายถึงแนวความคิดที่ว่าความคิดและการใช้เหตุผลไม่ได้เกิด

³ ถอดความมาจากภาษาอังกฤษว่า “...take these four affections arising in the soul in relation to the four segments: intellection in relation to the highest one, and thought in relation to the second: to the third assign trust, and to the last imagination.”

⁴ ถอดความมาจากภาษาอังกฤษว่า “...in the works of its most important exponent, John Dewey, American Pragmatism was an attempt to make the categories of moral and political thought continuous with those used in a Darwinian-Mendelian account of biological evolution. Dewey tied Hegel and Darwin together. He blended He gel's conception of history as the story of increasing human freedom with Darwin's account of evolution, in order to get rid of the universalism common to Plato and Kant and of Hegel's sense of immanent teleology, the Hegelian idea that “the real is the rational and the rational is the real.” Dewey dropped the notion of an ahistorical human nature and substituted the idea that certain mammals had recently become able to create a new environment of themselves, rather than simply react to environment exigencies.”

ขึ้นอย่างแยกอยู่ต่างหากจากโลกกายภาพ(Brown,1990: 167) ตัวอีกกล่าวว่า

“...วิธีการที่ไม่ใช่เชิงประจักษ์เริ่มต้นด้วยผลผลิตของการตรึงตรองราวกับว่ามันเป็นปฐมภูมิราวกับว่ามันถูก “ให้มา” ตั้งแต่เริ่มแรก เพราะฉะนั้นสำหรับวิธีการที่ไม่ใช่เชิงประจักษ์แล้ว วัตถุและผู้รู้ จิตและสสารจึงแยกและเป็นอิสระจากกัน”⁵ (Dewey, 1958:9-10)

เมื่อสืบสาวดูประวัติของตัวอี่เราจะพบว่าแนวความคิดของนักปรัชญาที่มีอิทธิพลต่อตัวอี่ได้แก่ กอนต์ เจมส์และเฮเกล ส่วนแนวความคิดของนักวิทยาศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อเขาที่สุดคือดาร์วิน (White, 1966:47) ทรรศนะของดาร์วินที่ว่าวิวัฒนาการเกิดขึ้นโดยการต่อสู้ดิ้นรนและการเลือกสรรของธรรมชาติแสดงบทบาทอย่างสำคัญต่อคำสอนของตัวอี่ที่ว่า การคิดหรือการรู้ทั้งหมดเป็นความพยายามที่จะแก้ไขความเครียดและความขัดแย้งในสถานการณ์ที่เป็นปัญหา ดังนั้นคำว่า “การกระทำ การ” สำหรับตัวอี่จึงหมายถึงการแก้ปัญหาที่นั่นเอง เราจึงกล่าวได้ว่า The Origin of Species ของดาร์วินได้วางรากฐานให้กับ “การสร้างใหม่” ในปรัชญาของตัวอี่ซึ่งเรียกร้องให้เรามองดูตนเองในฐานะที่เป็นสิ่งสร้างซึ่งต้องปรับตัวต่อกันและกันและต่อสิ่งแวดล้อมเพื่อความอยู่รอด การเน้นในเรื่องของการปรับตัว เรียกร้องให้

ปรัชญาเปลี่ยนแนวทางจากระบบ (System) มาเป็นวิธีการ จากผลลัพธ์ที่ตายตัวมาเป็นกระบวนการของการสืบสาว ศาสตราจารย์ ดร. วิทย์ วิศทเวทย์ กล่าวว่า

“...ตัวอี่นักธรรมชาตินิยมผู้หนึ่งเห็นว่ามนุษย์แตกต่างจากสัตว์และวัตถุไร้ชีวิตก็ตรงที่ว่ามนุษย์กระทำการต่างๆ อย่างมีจุดหมายและการมีจุดหมายแปลว่ามีอิสรภาพ สมมติว่าลมพัดไปไม่ร่วง การที่ลมพัดก็ดี การที่ใบไม้ร่วงก็ดี ไม่ถือว่าเป็นการกระทำเพราะปราศจากจุดหมาย ดังนั้นปรากฏการณ์ทั้งสองนี้ไม่เป็นอิสระ สมมติว่าขณะนั้นท่านหลับมิด นั่นเป็นการกระทำเพราะในขณะที่ท่านหลับอยู่นั้น ท่านนึกถึงกอล์ฟสูงๆ ที่อยู่หน้าบ้าน อันอาจเป็นที่อาศัยของงู การหลับมิดมีจุดหมายที่จะให้กอล์ฟนั้นหายไป การหลับมิดเป็นการกระทำ ซึ่งสำหรับตัวอี่ก็คือวิธีที่มนุษย์สัมพันธ์กับโลกภายนอกในการแก้ปัญหา” (วิทย์ วิศทเวทย์, 2536: 96)

วิธีการแก้ปัญหาของตัวอี่แบ่งออกได้เป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้ คือ

1. ขั้นนิยาม: ขั้นนี้เป็นขั้นนิยามปัญหาของสถานการณ์
2. ขั้น “หรือ” (either-or stage) : เป็นขั้นมองหาทางแก้ไขต่างๆ ที่เป็นไปได้
3. ขั้น “ถ้า...ก็” (if-then stage): เป็นขั้นพัฒนาผลลัพธ์ของทางแก้ไขแบบต่างๆ
4. ขั้นประเมินค่า: นำทางเลือกทั้งหลายไปทดลองและสังเกตเพิ่มเติม
5. ขั้นสรุป : เลือกทางเลือกที่สามารถแก้ไขปัญหานั้นได้

⁵ ถอดความมาจากภาษาอังกฤษว่า “...Non-empirical method starts with a reflective product as if it were primary, as if it were the originally given. To non-empirical method, therefore, object and subject, mind and matter are separate and independent.”

III. บทวิพากษ์ธรรมชาตินิยม

แนวความคิดของดิวยี่เป็นที่ฮือฮามากในแวดวงการศึกษา ผู้เขียนเคยได้ยินชื่อของดิวยี่ตั้งแต่สมัยที่ยังเรียนหนังสืออยู่ที่วิทยาลัยครูสกลนคร เมื่อมาเรียนต่อที่ มศว.ประสานมิตร ก็ยิ่งได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับดิวยี่มากขึ้น อาจกล่าวได้ว่าแนวทางของดิวยี่ในทางด้านการศึกษา นั้นเปรียบเสมือนกับ “สอนวิธีหาลา” ให้กับนักเรียน ส่วนแนวทางอื่นๆ เปรียบเสมือนกับการ “ให้ปลา” ในหมู่ของนักการศึกษาที่มีการถกเถียงกันอย่างขนาดหนักว่า “สอนวิธีหาลา” กับ “ให้ปลา” อย่างไหนจะดีกว่ากัน เมื่อสมัยที่ยังทำงานอยู่ในศูนย์รับผู้อพยพอาเคาพนัสนิคม ผู้เขียนเคยเห็น คำคม ติดไว้ที่หน้าห้องสมุดของโรงเรียน ESL แห่งหนึ่งว่า

If you give me a fish,
I'll eat for a meal.
If you teach me how to fish,
I can eat for the whole-life time.

เมื่อพิจารณาถ้อยคำเหล่านี้แล้ว ทุกคนก็ต้องบอกว่า “สอนวิธีหาลา” ดีกว่าการ “ให้ปลา” อันที่จริง การเปรียบเทียบความรู้กับปลา เป็นการเปรียบเทียบที่ไม่ถูกต้องเพราะปลานั้นเมื่อได้มาแล้วก็กินหมด แต่ความรู้เมื่อได้มาแล้วไม่มีทางที่จะทำให้หมดไปได้ นอกเสียจากว่าลืม ความรู้เมื่อได้มาแล้วขโมยหรือโจรจะมาปล้นหรือลักเอาไปไม่ได้ แต่ปลานั้นสามารถโดนยื้อแย่งไปได้ การเปรียบเทียบดังกล่าวยังก่อให้เกิดอคติต่อความรู้ความจำ นักการศึกษาบ้านเราส่วนใหญ่มักจะโจมตีความรู้ความจำ

เสมอซึ่งถือได้ว่าเป็นความเข้าใจผิดอย่างมาก เพราะอันที่จริงแล้ว ถ้าหากรู้ “วิธีหาลา” แต่หา “ปลา” ไม่ได้เลยสักตัวก็ต้องอด ถ้าหากสังเกตให้ดีเราจะพบว่าลักษณะอย่างหนึ่งของบุคคลที่เป็นอัจฉริยะคือเป็นผู้ที่มีความทรงจำดีเยี่ยม ประชาชนในแวดวงการศึกษาบ้านเราที่มองเห็นคุณค่าของความทรงจำเท่าที่ผู้เขียนได้ประสบพบเห็นได้แก่ศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ วิศทเวทย์ และภรรยา ดร.มาร์ติน ป. โกมลมาศ ศาสตราจารย์ วิทย์ วิศทเวทย์ ได้เคยให้ข้อสังเกตไว้ว่า ก่อนที่รัสเซียจะส่งดาวเทียมสปุตนิคหมายเลข 1 ขึ้นสู่อวกาศนั้น แนวความคิดแบบปฏิบัตินิยมหรือบูรณาการนิยม “กำลังฮิต” มากในอเมริกา แต่พอรัสเซียสามารถส่งดาวเทียมขึ้นไปในอวกาศได้เป็นครั้งแรกของโลก นักการศึกษาชาวอเมริกาก็ต้องหันมาทบทวนแนวทางของตนเองใหม่ ต่อไปนี้ผู้เขียนจะพยายามชี้ให้เห็นว่าปฏิบัตินิยมหรือธรรมชาตินิยมมีข้อจำกัดอย่างไร

ประการแรกสุดที่เราจะถามดิวยี่ก็คือ คำว่า “ปัญหา” ที่เขาพูดถึงนั้นเขาหมายถึงอะไร ถ้าหากเขาบอกว่า ปัญหาหมายถึงสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียดและความขัดแย้งเท่านั้น ผลก็จะตามมาว่ามีสถานการณ์อยู่หลายอย่างที่ไม่น่าเข้าข่าย “ปัญหา” ตามนัยของดิวยี่แต่มนุษย์ก็สามารถหาความรู้ได้ ยกตัวอย่างเช่น ถ้าเราอยากจรรู้ว่าระหว่างกล้วยกับอ้อย ช้างชอบกินอย่างไหนมากกว่ากัน เราก็กินสังเกตดู แต่ถ้าหากชี้แจงไปดูก็ไม่ได้ทำให้เรารู้สึกเครียดหรือมีความขัดแย้งอะไรเลย

ประการที่สอง เมื่อดิวยี่บอกว่าจิตกับกายไม่ใช่สิ่งที่แยกต่างหากจากกันนั้นเป็นสิ่งที่รับฟังได้ เพราะจิตกับกายอยู่ร่วมกันในรูปของอินทรีย์(organism)ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายจึงเป็นความสัมพันธ์แบบ “ภายใน” แต่ครั้งดิวยี่บอกว่า “ผู้รู้”(Subject) กับ “วัตถุ”

(object) ไม่ใช่สิ่งที่แยกต่างหากจากกัน ฟังดูแล้วแปลก เพราะความสัมพันธ์ระหว่าง “ผู้รู้” กับ “วัตถุ” เป็นความสัมพันธ์แบบ “ภายนอก” มากกว่าที่จะเป็นความสัมพันธ์แบบ “ภายใน”

ประการที่สาม ในขณะที่ทั้งชาวประสภการณ์นิยม และชาวเหตุผลนิยมต่างก็แยกประเด็นระหว่างการคิด (thinking) หรือการรู้ (knowing) จากการทำ (doing) ตัวอ็ กลับรวมการรู้กับการกระทำเข้าด้วยกัน อาจกล่าวได้ว่าความผิดพลาดของตัวอ็ไม่ได้แตกต่างจากความผิดพลาดของโสกราตีสโดยประภท โสกราตีสถือว่ามันเป็นไปไม่ได้ที่คนรู้จักความดีจะไม่ทำความดี ความคิดเช่นนี้ดูเหมือนจะมีแต่โสกราตีสคนเดียวที่ยึดถือ คนอื่นๆ น้อยคนนักที่จะคล้อยตาม⁶ ตัวอ็ก็เช่นเดียวกัน เขาถือว่า ความรู้หรือความคิดเป็นเครื่องมือ (instruments) ที่จะนำไปสู่การกระทำ ในชีวิตจริงของเรา เราอาจรู้ อะไรหลายอย่างแต่ความรู้เหล่านั้นก็ไม่เคยนำไปสู่การกระทำเลย

ประการที่สี่ ตัวอ็ได้กระทำในสิ่งที่ขัดแย้งตนเอง (self-contradiction) ความผิดพลาดประการนี้เป็นเหมือนกับป้ายประกาศที่ปิดไว้บนกำแพงว่า “ห้ามปิดประกาศ” แต่ตัวมันเองกลับเป็นการปิดประกาศ ตัวอ็ก็เช่นเดียวกัน ตัวอ็เสนอให้ปรัชญาหันกลับมาหาธรรมเนียมโดยการทิ้ง “การตรรก” แล้วหันมาหา “การกระทำการ” ปัญหาก็คือ ข้อเขียนทางปรัชญาทั้งหมดของตัวอ็ ไม่ใช่เป็นผลมาจาก “การตรรก” ดอกหรือ ถ้าหากตัวอ็บอกว่าเป็น “การกระทำ” อย่างหนึ่ง นั่นคือการชักชวนให้เชื่อ ความพยายามของเขาก็จะหนีไม่พ้นจากสิ่งที่เรียกว่า

“เอาชนะด้วยนิยาม” นั่นคือทุกอย่างเป็นการกระทำทั้งหมด แต่ถ้าหากบอกว่าทุกอย่างล้วนเป็นการกระทำทั้งหมดแล้วไปโจมตีปรัชญาแบบเก่าทำไม เพราะปรัชญาแบบเก่าก็เป็นการกระทำตามนัยดังกล่าวเช่นกัน

ประการที่ห้า วิธีการแก้ปัญหที่ตัวอ็นำเสนอไม่ได้แตกต่างจากวิธีการวิทยาศาสตร์สมัยใหม่โดยประภท (Strain, 1971 : 98) ข้อเสนอของตัวอ็จึงเป็นการเสนอให้นักปรัชญาทิ้งวิธีการทางปรัชญาแล้วหันไปใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์แทน ถ้าหากนักปรัชญาคนไหนทำตาม เขาก็จะไม่ใช่นักปรัชญาอีกต่อไป แต่จะกลายเป็นนักวิทยาศาสตร์ แน่จนสิ่งนี้เป็นสิ่งที่ทำได้ วงการปรัชญาเปิดเสมอ ใครจะเข้าหรือออกย่อมได้ตลอดเวลาไม่ผิดกติกา ไม่ผิดกฎหมาย และไม่ผิดศีลธรรม (วรยุทธ, 2536 : 83) แต่คำถามก็คือจะมีนักปรัชญาสักกี่คนทำตาม เพราะถึงแม้คำว่า “ปรัชญา” โดยรากศัพท์ภาษากรีกแล้วจะแปลว่า “ความรักในปัญญา” (wisdom) แต่สิ่งที่นักปรัชญารักจริงๆ กลับเป็น “การใช้เหตุผล” (reasoning) (Nozick, 1993: XI)

ประการสุดท้าย แนวทางที่ตัวอ็นำเสนอไม่ได้แตกต่างจากแนวทางของไควนโดยประภท ไควนเสนอให้จิตวิทยา “กลืน” ญาณวิทยา เข้าเป็นบทหนึ่งในทำนองเดียวกันกับที่วิชาเคมี “กลืน” การเล่นแร่แปรธาตุ (ดู วรยุทธ : 83) ข้อเสนอของตัวอ็ก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน นั่นคือถ้าหากปรัชญาอย่างอภคมีชีวิตอยู่ก็ต้องยอมให้วิทยาศาสตร์กลืน แต่ไควนกับตัวอ็ต่างกันตรงที่ว่า ไควนทิ้งญาณวิทยาแบบเก่าไปเฉยๆ โดยไม่มีการวิจารณ์ใดๆ ทั้งสิ้น แต่ตัวอ็นั้นโจมตีปรัชญาแบบเก่าอย่างขนาดหนัก ซึ่งถ้าจะไปแล้ว เราก็สามารถวิจารณ์ตัวอ็ได้ 2 ประการคือ ประการที่หนึ่ง เมื่อตัวอ็ตอบปัญหาเก่าๆ ในทางปรัชญาไม่ได้ ก็ทว่าปัญหาเหล่านั้นใช้ไม่ได้ ถ้าหาก

⁶ ดู R.M. Hare, *Plato*, Oxford: Oxford University Press. 1982 หน้า 19.

ดิ๋วอีคิดเช่นนี้จึงเหตุผลของเขาก็เป็นประเภทของนักรบเรียน
ประการที่สอง ดิ๋วอีเกิดความสับสนระหว่างการอธิบาย
(explanation) กับการอ้างเหตุผลสนับสนุน
(justification) ยกตัวอย่างเช่น คำถามที่ว่า “ทำไมเราจึง
มองเห็น” หรือ “เรามองเห็นได้อย่างไร” เป็นคำถามที่
เรียกร่องคำอธิบาย คำถามเหล่านี้นักวิทยาศาสตร์สนใจ
ที่จะตอบ นักปรัชญาไม่สนใจ คำถามที่นักปรัชญาสนใจ
ก็คือ “เราควรเชื่อในสิ่งที่เรามองเห็นหรือไม่” หรือ “
ทำไมเราควรเชื่อในสิ่งที่เรามองเห็น” คำถามเหล่านี้เรียกร
่องการอ้างเหตุผลสนับสนุนและเป็นอาหารจานโปรด
ของนักปรัชญา ถึงแม้ว่าความพยายามที่จะตอบคำถาม
เหล่านี้จะทำให้นักปรัชญาหลายต่อหลายคนเกิดความสับสน
ก็ตาม (Rorty, 1979:248)

IV. ทิศทางของปรัชญาตะวันตกร่วม สมัย : ผู้เล่นหรือผู้ดู

จากการศึกษาประวัติปรัชญาตะวันตก เราอาจจะ
แบ่งปรัชญาออกได้เป็นสองแนวทางใหญ่ๆ คือ ปรัชญา
ในฐานะโลกทัศน์ (Philosophy as World View) และ
ปรัชญาในฐานะวิธีการวิทยา (Philosophy as
Methodology) (Spirk, 1983 : 9) ปรัชญาในฐานะ
โลกทัศน์ไม่ว่าจะเป็นอภิปรัชญาหรือจริยศาสตร์ ถือได้ว่า
เป็นกิจกรรมประเภทแรก (first - order activity)
ปรัชญาในฐานะโลกทัศน์เป็นปรัชญาในยุคแรกๆ ในยุค
นั้นปรัชญากับวิทยาศาสตร์ยังไม่แยกจากกัน นักปรัชญา
ในยุคนั้นจึงถือได้ว่าเป็น “ผู้เล่น” “ผู้เล่น” ในทาง
อภิปรัชญาก็มุ่งหวังที่จะเข้าใจโลกและจักรวาลส่วน “ผู้
เล่น” ในทางจริยศาสตร์ก็มุ่งหวังที่จะเข้าใจมนุษย์และ

ชีวิต เราอาจกล่าวได้ว่านักปรัชญาในฐานะ “ผู้เล่น” คือผู้
ทำกิจกรรมประเภทแรก ครั้นล่วงถึงสมัยใหม่ ค่านิยม
เป็นคนแรกที่ทำการแบ่งแยกเขตแดนระหว่างปรัชญา กับ
วิทยาศาสตร์ได้สำเร็จ (Rorty : 132) นักวิทยาศาสตร์
กลายเป็น “ผู้เล่น” ส่วนนักปรัชญากลายเป็น “ผู้ดู” เรา
จึงถือได้ว่านักวิทยาศาสตร์เป็นผู้ทำกิจกรรมประเภทแรก
ส่วนนักปรัชญาเป็นผู้ทำกิจกรรมประเภทสอง
(second-order activity)⁷ นักปรัชญาในฐานะนักวิ
การวิทยา หรือนักปรัชญาในฐานะนักญาณวิทยาจึงกลาย
เป็น “ผู้ดู” ด้วยเหตุที่มีการแบ่งเขตแดนระหว่างวิทยาศาสตร์
กับปรัชญา หรือระหว่างข้อเท็จจริงกับข้อความ การที่
ดิ๋วอีชักชวนให้นักปรัชญาทิ้งข้อความแล้วหันกลับมา
หาข้อเท็จจริง ก็เท่ากับชักชวนให้นักปรัชญาเลิกเป็น
“ผู้ดู” แล้วหันกลับมาเป็น “ผู้เล่น” ในฐานะที่เป็นนัก
วิทยาศาสตร์นั่นเอง

เมื่อหันกลับมาพิจารณาจุดปรัชญา ในยุคสมัยของ
เรา เราอาจแบ่งปรัชญาออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ
ปรัชญาแองโกลอเมริกัน (Anglo - American
philosophy) ปรัชญาฝั่งทวีป (continental

⁷ สิ่งนี้ทำให้หลายคนรวมทั้งดิ๋วอีเข้าใจผิดคิดว่า นัก
ปรัชญาต้องดีกว่านักวิทยาศาสตร์ เพราะคิดว่ากิจกรรม
ประเภทสองต้องดีกว่ากิจกรรมประเภทแรก อันที่จริงแล้ว
มันไม่เกี่ยวกับเรื่องเด่นด้อยแต่ประการใด เพราะต่างคนก็
ต่างทำหน้าที่ของตนไปจะเปรียบเทียบกันไม่ได้ เพราะถ้า
หากจะเปรียบเทียบกันแล้วในชีวิตจริงนั้น “ผู้ดู” ดูเหมือน
ว่าจะเด่นหรือมีอำนาจมากกว่า “ผู้เล่น” เสียด้วยซ้ำ ยกตัว
อย่างเช่น “ผู้ดู” ในฐานะที่เป็นโค้ชก็ดี ผู้จัดการก็ดี รัฐ
มนตรีก็ดี ย่อมเด่นหรือมีอำนาจมากกว่า “ผู้เล่น” ในฐานะ
ที่เป็นนักกีฬา พนักงานบริษัท หรือข้าราชการประจำ
โดยนัยดังกล่าว “ผู้ดู” สามารถแต่งตั้งหรือถอดถอน “ผู้
เล่น” ได้ทุกเวลา

philosophy) และปรัชญากระบวนการ (process philosophy) ปรัชญาแองโกลอเมริกัน มีศูนย์กลางอยู่ที่ อังกฤษ อเมริกา และประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาแม่ ปรัชญาฝั่งทวีปมีศูนย์กลางอยู่ในยุโรปโดยเฉพาะที่เยอรมันกับฝรั่งเศส ส่วนปรัชญากระบวนการกระจายอยู่ทั่วไป ทั้งในเอเชีย ยุโรป และอเมริกา โดยภาพรวมกว้างๆ ปรัชญาแองโกลอเมริกันเป็น “เพื่อนสนิท” กับวิทยาศาสตร์ ปรัชญาฝั่งทวีปเป็น “เพื่อนสนิท” กับศาสนา ส่วนปรัชญากระบวนการเป็น “เพื่อนสนิท” ทั้งวิทยาศาสตร์และศาสนา ปรัชญาแองโกลอเมริกันอาจแบ่งออกได้เป็น 4 แนวทางดังนี้

1. อภิปรัชญา ผู้เขียนคิดว่า นักอภิปรัชญาไม่ว่าสมัยแรกหรือสมัยนี้ ต่างก็แสดงบทเป็น “ผู้เล่น” มาโดยตลอด นักอภิปรัชญาเป็นนักทฤษฎีที่เสาะแสวงหาหลักการมาอธิบายโลกและจักรวาล พวกเขาเป็น “ผู้เล่น” อยู่กับสิ่งที่มองไม่เห็น ผลงานคลาสสิกทางอภิปรัชญาได้แก่ *Metaphysics* ของ Aristotle, *Ethics* ของ Spinoza, *Summa Theologica* ของ St. Thomas Aquinas ผลงานร่วมสมัยที่ยอดเยี่ยมทางอภิปรัชญาได้แก่ *Process and Reality* ของ Whitehead และ *The Divine Relativity* ของ Charles Hartshome แต่ทั้ง Whitehead และ Hartshome ถือว่าเป็นนักปรัชญากระบวนการ

2. จริยศาสตร์เชิงปทัสสถานและปรัชญาสังคม นักจริยศาสตร์เชิงปทัสสถานก็เช่นเดียวกับนักอภิปรัชญา กล่าวคือแสดงบทเป็น “ผู้เล่น” มาโดยตลอด พวกเขา “เล่น” อยู่กับชีวิตและคุณค่า ผลงานร่วมสมัยที่ถือได้ว่า “เล่น” ได้อย่างยอดเยี่ยมในทางนี้ก็ ได้แก่ *A Theory of Justice* ของ John Rawls, *After*

Virtue ของ Alasdair McIntyre และ *Anarchy, State and Utopia* ของ Robert Nozick เป็นต้น

3. ญาณวิทยาและปรัชญาวิทยาศาสตร์ นักญาณวิทยาและนักปรัชญาวิทยาศาสตร์นับตั้งแต่ คำนท์เป็นต้นมาแสดงบทบาทเป็น “ผู้ดู” ผลงานร่วมสมัยของ “ผู้ดู” ที่ไม่ควรพลาดคือ *The Structure of Scientific Revolutions* ของ Thomas Kuhn, *The Logic of Scientific Discovery* ของ Karl Popper และ *From a Logical Point of View* ของ W.V. Quine เป็นต้น

4. อภิจริยศาสตร์ และปรัชญาวิเคราะห์ นักอภิจริยศาสตร์และนักปรัชญาวิเคราะห์ต่างก็แสดงบทบาทเป็น “ผู้ดู” ตัวอย่างของผลงานที่อยู่ในแนวทางนี้ได้แก่ *The Language of Morals* ของ R.M. Hare, *Tractatus Logico - Philosophicus* ของ Early Wittgenstein, *Philosophical Investigations* ของ Late Wittgenstein และ *How to Do Things with Words* ของ J.L. Austin เป็นต้น

สำหรับนักปรัชญาฝั่งทวีปนั้นโดยส่วนใหญ่จะจัดได้ว่าเป็น “ผู้เล่น” เพราะสิ่งที่พวกเขาให้ความสนใจร่วมกันคือ ความมีอยู่ คุณค่า เงื่อนไขและคุณภาพชีวิตของมนุษย์ นักปรัชญาฝั่งทวีปแบ่งออกได้หลายกลุ่ม กลุ่มที่ฮือฮาที่สุดในยุคสมัยของเรา คือ ชาวหลังนวยุค (postmodernists) นักปรัชญาเหล่านี้ได้แก่ นิตเซ่ ไฮเด็กเกอร์ ฟูโก แกดเมอร์ เดอริวิตา⁸ ฯลฯ นักปรัชญา

⁸ ผลงานที่จัดได้ว่าเป็น magnum opus ของนักปรัชญาเหล่านี้ได้แก่ *Beyond Good and Evil* ของ Nietzsche, *Being and Time* ของ Heidegger, *The Order of Things* ของ Foucault, *Truth and Method* ของ Gadamer และ *Of Grammatology* ของ Derrida

แองโกลอเมริกันที่จัดว่าเป็นชาวหลังนวยุค ได้แก่ แกร์รอร์ดี และฟายราเบนด์⁹ เป็นต้น (Schrag, 1992:6)

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ เราอาจสรุปอย่างคร่าวๆ ได้ว่า นักวิทยาศาสตร์ธรรมชาตินั้น “เล่น” กับข้อเท็จจริงของธรรมชาติ นักวิทยาศาสตร์สังคม “เล่น” กับสังคมและมนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ถ้านักปรัชญาคนไหนอยากจะทำเล่นกับสิ่งเหล่านั้นตามข้อเสนอของดิไวก็ ก็จะสิ้นสภาพจากการเป็นนักปรัชญาและกลายเป็นนักวิทยาศาสตร์แทน นักปรัชญาที่ยังคงได้ชื่อว่าเป็นนักปรัชญา จึงดูเหมือนว่าจะมีทางเลือกอยู่ 3 ทาง คือ ผู้ดู ผู้เล่น หรือทั้งผู้ดูและผู้เล่น ถ้าหากนักปรัชญาอยากเป็น “ผู้เล่น” สิ่งที่เขา “เล่น” ได้โดยที่ไม่สิ้นสภาพการเป็น

นักปรัชญาก็คือ การรู้จักตนเองในฐานะเป็นสิ่งที่มีความค่าอันที่จริงการรู้จักตนเองน่าจะเป็นเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของนักปรัชญาเสียด้วยซ้ำนับตั้งแต่โสกราตีสเป็นต้นมา เบอร์ลินกล่าวว่า “เป้าหมายของปรัชญาเป็นแบบเดียวเสมอมา นั่นคือช่วยให้คนเข้าใจตนเอง” (Berlin, 1978:11)¹⁰

ดิไวเสนอทางเลือกให้กับนักปรัชญาได้ แต่ไม่มีสิทธิ์บังคับใครให้เดินตาม ในด้านหนึ่งคุณค่าของปฏิบัตินิยมอยู่ที่จิตวิญญาณของมันที่สอนให้เราอ่อนน้อมถ่อมตนและยอมรับสภาพว่า เราไม่มีทางที่จะรู้ได้เลยว่าเราได้ความจริงมาแล้วหรือยัง แต่ในอีกด้านหนึ่งสำหรับผู้เขียนแล้ว ชาวปฏิบัตินิยมไม่ใช่ใครที่ไหน แต่เป็นพวกที่ลึกลับหนีปัญหา (ปรัชญา) ใดๆ นื่อง

⁹ หนังสือของ Rorty ที่มีชื่อเสียงและไม่ควรพลาดคือ *Philosophy and the Mirror of Nature* ส่วนของ Feyerabend ที่น่าสนใจคือ *Against Method*

¹⁰ ถอดมาจากข้อความภาษาอังกฤษ “... The goal of Philosophy is always the same, to assist men to understand themselves...”